

ครู : คุณค่าและนัยยะ**The Guru : Value and Implication**

Truong Thi Hang^{1*}, ณัฐนรินทร์ เมธีวุดินันท์ ภาณุภัทรธรรณวัฒน์² และชวน เพชรแก้ว³
 (Truong Thi Hang^{1*}, Nathanarin Methivuthinan Phanuphatharathanavat²
 and Chuan Petkaew³)

^{1*} สาขาวิชาภาษาไทย (ปร.ด.), ² สาขาวิชาภาษาไทย (ศศ.บ.), ³ ราชบัณฑิต
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพปาก
 อีเมลผู้แต่งหลัก: truongthihang.vn@gmail.com

วันที่รับบทความ 30 กันยายน 2562
 Received: Sep. 2, 2019

วันที่รับแก้ไขบทความ 18 มกราคม 2563
 Revised: Jan. 18, 2020

วันที่ตอบรับบทความ 22 มกราคม 2563
 Accepted: Jan. 22, 2020

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการที่หนึ่ง เพื่อสืบหาสาเหตุว่าเพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครู และประการที่สองเพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้เป็นครู ผู้วิจัยใช้ข้อมูลเอกสารและดำเนินการวิจัยตามสามขั้นตอน ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์ต้องมีครูเพื่อประสิทธิภาพวิชาความรู้และเพื่อเป็นแบบอย่างให้พวกเขาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ขณะที่คุณลักษณะของครูประกอบด้วยสามประการ คือ ครูต้องมอบความรักแก่ศิษย์โดยปราศจากเงื่อนไข ครูต้องมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคนและกระตุ้นส่งเสริมให้มีความเจริญในด้านที่พวกเขาถนัด และครูต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เหนือกว่าบรรดาสาธุศิษย์

คำสำคัญ: ครู; คุณค่า; นัยยะ

Abstract

This article has two purposes. Firstly, it intends to find out why humans need to have a Guru. Secondly, it conducts a study about the characteristics of those who are Gurus. The researcher used documents and undertook the research by three stages, comprising data collection, data analysis and data presentation. It was found from the research that humans need to have a Guru for providing of knowledge and acting as a role model for them to follow. A Guru possesses three characteristics, that is; a Guru shall give unconditional love to his/her disciples; a Guru shall see the potential in each disciple and encourage them to develop such potential; and a Guru shall possess much more excellence of virtue than his/her disciples.

Keywords: The Guru; value; implication

บทนำ

ปราชญ์อินเดียกล่าวว่า “อันว่าแก้วกระจกรวมอยู่กับสุวรรณ ย่อมได้แสงจับเป็นเลื่อมพราย คล้ายมรกต, ผู้ที่โง่เขลาแม้ได้อยู่ใกล้ปราชญ์ ก็อาจเป็นคนเฉลียวฉลาดได้ฉันเดียวกัน” และ “ลูกเอ๋ย! ถ้าเสพด้วยคนชั่ว ความคิดก็ชั่วด้วยโดยแท้ ถ้าเสพกับผู้ที่มีเสมอกันก็เสมอกัน ถ้าเสพกับผู้ประเสริฐแล้ว ก็ย่อมประเสริฐขึ้นด้วย” (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2551, หน้า 6) นี่แหละที่เป็นคำอธิบายว่า เพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครูผู้จัดซึ่งความมืด ผู้ที่จะชี้ให้เราประสบกับพลังบางอย่างที่แลไม่เห็น ภายในจิตใจของเรา ดุจเดียวกับท้องทะเลที่สับสนที่สับสนแห่งทิเบตให้ความเห็นว่า ปุณชนธรรมดา จำต้องมีครูที่มีสรีระสังขารเยี่ยงพวกเขา หากแต่ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เหนือกว่า เป็นต้นว่า ท่านมีความรู้มากกว่า มีความกรุณามากกว่า และมีประสบการณ์มากกว่า ฯลฯ สำหรับเป็นกำลังใจ และเป็นแบบอย่างให้เราได้ประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์พบและรู้จักกับครูที่ก่อปรด้วย คุณสมบัติที่เหนือกว่า เขาก็จะสัมผัสได้เองว่า ท่านช่างมีเสน่ห์เสียนี้กระไร และดังนั้น จึงก่อเกิด แรงบันดาลใจในการทำให้คุณสมบัติบางประการของท่านอุบัติขึ้นกับตัวเขาเอง (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, คำนำ, หน้า 10)

ณ กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก เมื่อราว ๆ 2,500 ปีก่อน ปราชญ์นักปราชญ์และครูผู้ยิ่งใหญ่ คนหนึ่งนามว่า โซคราตีส เขาเป็นบุรุษเจ้าเสน่ห์จนแทบจะไม่มีผู้คงแก่เรียนคนใดสามารถหักห้ามใจ มิให้หลงรักได้ กระนั้น ก็เชื่อว่าโซคราตีสจะก่อปรด้วยรูปสมบัติอันสง่าผ่าเผยเยี่ยงที่ตัวละครเอกใน นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่มีไว้ในครอบครอง ฮิวท์ เทรตเดนนิค (เพลโต, 2550, คำนำ, หน้า 8) ให้ข้อมูล ว่า “รูปเหมือนและถ้อยคำพรรณนาแสดงให้เห็นอย่างตรงไปตรงมาว่า ท่านมีหน้าตาหนักแน่นน่ากลัว จมูกเขตร ตาลมโต คิ้วดก ปากกว้าง ริมฝีปากอัมเต็ม” ในเมื่อเป็นเช่นนี้ไซ้ไร อะไรหรือที่ทำให้สหาย และสานุศิษย์จำนวนมากเคารพบูชาและรักดีต่อโซคราตีสอย่างสุดหัวใจ? ถ้าหากเราได้อ่านและสัมผัสสมรรถการใช้ตรรกะ ความว่องไวในการพิเคราะห์ ไหวพริบที่ไม่เคยพลาด ความสดชื่น และอารมณ์ขัน แบบชน ๆ ของนักปราชญ์คนนี้ เราก็คงอดไม่ได้ที่จะอุทานขึ้นมาว่า พลานุภาพแห่งพุทธิปัญญา จิตวิญญานอันแข็งแกร่งและคุณงามความดีที่โซคราตีสสั่งสมมาชั่วชีวิตนั่นเองที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้บุรุษร่วมสมัยหลงรักเขาโดยปราศจากเงื่อนไข

ข้อมูลเกี่ยวกับเสน่ห์ดึงดูดที่เกิดจากปัญญาสุกของโซคราตีสสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมพอดี กับทัศนคติขององค์ทะเลาะที่สับสนแห่งทิเบต (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, คำนำ, หน้า 9) ที่ว่า การที่ คน ๆ หนึ่งจะเป็นครูได้นั้น ไม่เพียงต้องอาศัยเงื่อนไขที่เขามีลูกศิษย์สถานเดียว หากยังต้องขึ้นอยู่กับ คุณลักษณะอันประการที่ยังให้ผู้เป็นครุมีอำนาจเหนือกว่าสานุศิษย์ คุณลักษณะเหล่านี้มีพลังบันดาล ให้บรรดาสานุศิษย์รักและศรัทธาครูของพวกเขาโดยปราศจากเงื่อนไข ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็น เกี่ยวกับครู ทั้งสาเหตุที่ว่า เพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครู ตลอดจนคุณลักษณะสำคัญที่ผู้เป็นครู ต้องมีไว้ในครอบครอง โดยอาศัยการประมวลข้อมูลจากวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงทั้งจากปากฝั่งตะวันตก และในปากฝั่งตะวันออก ทั้งนี้ก็เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า แนวความคิดเกี่ยวกับครุมีลักษณะเป็นสากล และเป็นประเด็นที่ประชาชนทั่วทุกมุมโลกให้ความสนใจมาแต่อดีตกาลอันไกลโพ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบหาสาเหตุว่า เพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครู
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้เป็นครู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลเอกสารและดำเนินการวิจัยตาม 3 ขั้นตอน **ขั้นตอนที่ 1** เป็นขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุที่มนุษย์จำเป็นต้องมีครู และข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของครู **ขั้นตอนที่ 2** เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ว่า เพราะเหตุใดมนุษย์ต้องมีครู และการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของครู **ขั้นตอนที่ 3** เป็นขั้นตอนการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเป็น 2 หัวข้อ คือ เพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครูและคุณลักษณะของครู ประกอบด้วย ครูต้องมอบความรักแก่ศิษย์โดยปราศจากเงื่อนไข ครูต้องมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคนและกระตุ้นส่งเสริมศิษย์ให้มีความเจริญในด้านที่ถนัด และครูต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เหนือกว่าบรรดาสานุศิษย์

ผลการวิจัย

1. เพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องมีครู

ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2) ว่า “น. ผู้สั่งสอน, ครู (ป., ส.). **ครูกรรม** น. กิจ หรือหน้าที่แห่งครู. **ครูवार** น. วันครู คือ วันพฤหัสบดี, ชีววาร หรือพฤหัสบดีวาร กัว่า. **ครูศึกษา** น. การเล่าเรียนวิชาครู.” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 265) ขณะที่ ปรมหังสา โยคานันทะ (2554, หน้า 1) กล่าวว่า คำ “ครู” มีความหมายว่า “ผู้จัดซึ่งความมืด” จากคำว่า “คุ” ที่แปลว่า “ความมืด” และ “รู” ที่หมายถึง “ผู้ซึ่งจัด” เหตุนี้เองที่ในบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย มีแต่พระอัคนีเทพผู้มีแสงสว่างเป็นเอกสมบัติเท่านั้นที่ได้ชื่อว่า เป็นครูของพราหมณ์ชั้นวรรณะสูงสุดในสังคมอินเดียสมัยก่อน หนังสือ “ฮีโตปเทศ” มีข้อความว่า “อัคนีเป็นครูของทิวาติ (พราหมณ์), พราหมณ์เป็นครูของวรรณะทั้งหลาย, สวามีเป็นเอกครูของภริยา, แต่ทว่าแขกที่มาหาเป็นครูของคนอื่นทั่วไป” (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2551, หน้า 31) ขณะที่ในวรรณกรรมเรื่อง “กามนิด-วาสิฐฐี” ตอนที่กามนิตออกเดินทางแสวงบุญ โดยมุ่งการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นที่หมายก็ได้พบพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์กล่าวกับเขาว่า การปราศจากครูผู้นำทางเปรียบเสมือนปัจเจกบุคคลที่ถูกพันตาและถูกปล่อยทิ้งไว้ในที่ห่างไกลอย่างเดียวดาย ตามหลักเขาจะหาทางกลับมาที่เดิมไม่ถูก เว้นเสียแต่ว่าจะมีคนชี้บอกทางให้ ผนวกกับที่เขาหมั่นถามไถ่ข้อมูลจากผู้คนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่พบเห็นระหว่างทาง เขาก็ย่อมจะมีโอกาสกลับมาสู่พื้นที่เดิมสำเร็จ เรื่องนี้อุปมาฉันใด ปัจเจกบุคคลที่มีครูชี้แนะทางให้ก็มีอุปมาฉันนั้น (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2552, หน้า 160-161)

พระคัมภีร์เก่าแก่ของชมพูทวีปปรากฏหลายข้อความว่าด้วยเรื่องที่มีมนุษย์ต้องมีครู ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่มีการดำรงอยู่ของมิติเหนือโลกียะ ยกตัวอย่างในคัมภีร์พระเวท พระฤคเวทแนะนำให้สานุศิษย์เข้าไปหาครูบาอาจารย์ด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนและด้วยความยินดีที่จะรับใช้ ขณะที่พระอุปนิษัธอุปมาสานุศิษย์ที่ได้รับการ

อบรมสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ ตลอดจนสามารถเข้าใจคำอธิบายของท่านว่า เป็นผู้ได้รับพรประทาน ดังนั้น บทบาทของครูที่ดีตามทัศนะของชาวฮินดูประกอบด้วยสองประการ ประการที่หนึ่งเกี่ยวกับความสามารถด้านศาสตรวิทยาของครูโดยตรง คือ ครูต้องอธิบายพระคัมภีร์ให้กับสานุศิษย์ทั้งตามนัยของจิตวิญญาณและตามตัวอักษร ส่วนประการที่สองว่าด้วยคุณธรรมและหลักการประพฤติ กล่าวคือ ผู้เป็นครูต้องเป็นต้นแบบของการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะจุดมุ่งหมายของการศึกษาพระคัมภีร์ไม่ได้อยู่จำเพาะแต่การป้อนความรู้ให้กับปัญญาพหุสูตร หรือปัญญาการใช้เหตุผล แต่ยังหมายรวมถึงการปรับปรุงจิตวิญญาณให้คงามยิ่งขึ้นด้วย (สวามี ประภาวณันทะ และเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์, 2553, คำนำ, หน้า 13-17) เหตุนี้เองที่องค์ทะไลลามะที่สิบสี่แห่งทิเบตให้ความเห็นว่า ปุณฺชนธรรมดาจำต้องมีครูเพื่อเป็นกำลังใจและเป็นแบบอย่างให้พวกเขาได้ปฏิบัติตาม เพราะการมีแบบอย่างให้ประพฤติดำเนินนี้ดูจะเรียบง่าย และประจักษ์ผลที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการปล่อยให้สานุศิษย์ศึกษาพระคัมภีร์เก่าแก่ที่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์สลับซับซ้อนเพียงลำพัง ผู้เป็นครูจึงประจักษ์กับผู้นำทาง ถ้าจะมีความแตกต่างก็น่าจะอยู่ตรงที่ผู้นำทางต้องเดินนำขบวนอยู่เสมอ ส่วนครูบางครั้งอาจปล่อยให้สานุศิษย์ย่ำเท้าไปข้างหน้าตามลำพังเสียก่อน ขณะที่ท่านจะเฝ้าสังเกตอยู่ห่าง ๆ จนกว่าศิษย์ต้องการความช่วยเหลือด้วยมรรควิธีนี้ สานุศิษย์จะได้รับการกระตุ้นให้มีความแข็งแกร่งกล้าขึ้นตามลำดับแทนที่จะเป็นฝ่ายถูกกระทำและรอรับสารอย่างเดียว (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, คำนำ, หน้า 10)

ปรหมังสา โยคานันทะ (2554, หน้า 1) กล่าวถึงคุณูปการของครูในหนังสือ “อัตชีวประวัติของโยคี” ว่า ผู้เป็นครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูทางจิตวิญญาณที่เข้าถึงพระเป็นเจ้าแล้ว จะกอบด้วยคุณลักษณะอันงามพร้อม บุคคลดังกล่าวปรากฏขึ้นทุกชั่วอายุคนในประเทศอินเดีย ทำหน้าที่ธำรงรักษขนบประเพณีที่สืบสานกันแต่บรมโบราณ กับทั้งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณซึ่งจะช่วยเสริมสร้างพลังให้กับประเทศชาติ นี่เป็นเหตุผลอธิบายว่า ทำไมประเทศอินเดียจึงรอดพ้นจากการล่มสลายเหมือนที่อาณาจักรโบราณอย่างอียิปต์และบาบิโลนประสบพบในอดีต ทศนคติที่ว่านี้สอดคล้องกับที่ เดวิด พรอเลย์ อธิบายไว้ในหนังสือ “จิตแห่งครู” (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, หน้า 120-121) ที่ว่า พลังภาพจากการปฏิบัติทางจิตวิญญาณเป็นเงื่อนไขสำคัญทำให้ประเทศอินเดียแทบจะเป็นอารยธรรมโบราณเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถยืนหยัดอย่างมั่นคงตามกาลเวลา ในขณะที่อาณาจักรโบราณทั้งของอียิปต์ บาบิโลนและกรีกต่างต้องเผชิญกับวิกฤตน้อยใหญ่ถึงขั้นล่มสลาย เดวิด พรอเลย์ ยังเชื่อมั่นอยู่เสมอว่า จิตวิญญาณและแก่นสาระที่ก้าวหน้าของอินเดียยังคงเป็นกำลังขับเคลื่อนสำคัญให้กับประชาชนอินเดียจวบกระทั่งทุกวันนี้

เป็นที่ประจักษ์ว่า ไม่ว่าจะมองในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับชาติ ครูล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณูปการยิ่งใหญ่ ท่านไม่เพียงเป็นผู้จัดซึ่งความมิดให้กับบรรดาสานุศิษย์ ทว่ายังเป็นปัจจัยสำคัญในการธำรงรักษขนบประเพณีที่สืบสานกันมาแต่ยุคสมัยของบรรพชน นี่กระมังที่วลี “ศิษย์มีครู” กลายเป็นที่คุ้นหูของประชาชนอินเดียแต่โบราณกาล พระคัมภีร์อุปนิษทมีอย่างน้อยสองตอนที่กล่าวถึงคตินี้ว่าด้วยเรื่องที่มีมนุษย์จำต้องมีครูบาอาจารย์ให้การอบรมสั่งสอน ในตอนที่หนึ่งนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กชายสัตยกาม วันหนึ่งเขาไปหามารดาและบอกความประสงค์ที่ “อยากจะบวชเรียนเป็นศิษย์มีอาจารย์” ส่วนในตอนที่สองกล่าวถึงเด็กชายเสวตเกตุ เมื่อเสวตเกตุอายุสิบสองขวบปีบิดาของเขาเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่บุตรชายจะต้องร่ำเรียนกับครูบาอาจารย์ผู้เข้าถึงพรหมัน จึงตัดสินใจ

ส่งเสวตเกตุไปเล่าเรียนกับอาจารย์ที่เป็นผู้รู้ ดังนั้น เด็กชายเสวตเกตุจึงออกเดินทางไปหาอาจารย์ และร่ำเรียนวิชาความรู้กับท่านเป็นเวลาสิบสองปี (สวามี ประภาวรินทร์ และเพรเดอริค แมนเชสเตอร์, 2553, หน้า 93-94 และ 98)

ครูสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ประเภทที่หนึ่งคือครูที่ให้ความรู้ทั่ว ๆ ไป ส่วนประเภทที่สองเป็นครูทางจิตวิญญาณ องค์ทะไลลามะที่สิบสี่แห่งทิเบตให้ความเห็นว่า ในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา บางคนกลายเป็นครูเพียงเพราะมีลูกศิษย์ แต่กลับไม่มีอำนาจพิเศษใด ๆ ในการนำทางทางจิตวิญญาณ อย่างไรก็ตาม พระองค์ไม่เห็นด้วยกับการเลือกครูทางจิตวิญญาณในแบบเร่งรีบ และเสนอแนะว่า กระบวนการคัดเลือกผู้นำทางทางจิตวิญญาณควรเริ่มจากการสังเกตพฤติกรรม ทักษะ และวิธีการสอนของครูบาอาจารย์เสียก่อน จนกระทั่งเราเกิดความมั่นใจในจิตใจที่แน่วแน่ของท่านอย่างแนบสนิท จึงเป็นเวลาอันสมควรที่จะไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ภายใต้การดูแลรับผิดชอบของท่าน (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, คำนำ, หน้า 9) ทศนะขององค์ทะไลลามะที่สิบสี่แห่งทิเบตสอดคล้องกับคติของชาวอินเดียแต่เก่าก่อนที่ว่า ครูทางจิตวิญญาณนอกจากจะต้องมีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคงแล้ว ยังต้องเป็นผู้เข้าถึงพระเป็นเจ้าอย่างบริบูรณ์ด้วย ดังนั้น คำศัพท์ที่บรรดาสานุศิษย์ใช้เรียกครู คือ “คุรุเทวะ” ซึ่งมีคำว่า “เทวะ” ที่แปลว่า “เทพ” ประกอบอยู่ด้วย “คุรุเทวะ” เป็นคำเรียกขานครูบาอาจารย์ผู้ทรงธรรมที่แสดงความเคารพนับถืออย่างยั้งยวด (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, หน้า 102)

กล่าวโดยสรุป มีเหตุผลนอกประการหนึ่งทำให้มนุษย์ต้องมีครู อันดับแรก ครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และเป็นผู้จัดซึ่งความมิดให้แก่บรรดาสานุศิษย์ เสน่ห์ของผู้เป็นครูไม่เพียงอยู่ที่ท่านมีวิชาความรู้พร้อมจะถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์อย่างเดียว ทว่ายังอยู่ที่การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้สานุศิษย์สามารถปฏิบัติและเจริญรอยตามได้อีกด้วย

2. คุณลักษณะของผู้เป็นครู

นับเป็นเรื่องยากที่จะตั้งข้อสรุปแบบตายตัวว่า คุณลักษณะของครูประกอบด้วยประการใดบ้าง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเอกสารทั้งของตะวันตกและจากปากฝั่งตะวันออก พอจะสรุปได้ว่า ผู้เป็นครูต้องมีคุณลักษณะสำคัญอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ การมอบความรักแก่ศิษย์โดยปราศจากเงื่อนไข การมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคนและกระตุ้นส่งเสริมให้มีความเจริญในด้านที่พวกเขาถนัด และการครอบครองคุณธรรมที่เหนือกว่าบรรดาสานุศิษย์ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

คุณลักษณะประการแรกที่ครูต้องมีไว้ในครอบครอง คือ **การมอบความรักให้กับสานุศิษย์โดยปราศจากเงื่อนไข** เมื่อคุรุศรียุกเตศวร ครูสอนกิริยาโยคะที่มีชื่อเสียงโด่งดังชาวอินเดียได้พบปรมหังสา โยคานันทะ ลูกศิษย์ผู้จะมาทำหน้าที่สานต่อวิชากิริยาโยคะจากท่านหลังจากต้องรอคอยเป็นเวลานาน ท่านครูก็ตั้งมั่นว่า จะยกอาศรมและสมบัติทั้งหมดให้อยู่ในการดูแลของศิษย์รัก กระนั้น สิ่งที่ล้ำค่าและทำให้ปรมหังสา โยคานันทะซาบซึ้งจนสุดจะพรรณนากลับมาจากคำพูดที่สะท้อนความเป็นครูของสวามีศรียุกเตศวรมากกว่า นั่นคือ “ครูจะรักเธอโดยปราศจากเงื่อนไข” (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, หน้า 118)

ในช่วง พ.ศ.2478 ปรมหังสา โยคานันทะ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้เผยแพร่กิริยาโยคะที่มีชื่อเสียงในซีกโลกตะวันตก กลับมาเยี่ยมสวามีศรียุกเตศวรในประเทศอินเดีย เมื่อเห็นท่านครูอยู่ตามลำพังในอาศรมที่เมืองเซรัมปอร์ ปรมหังสา โยคานันทะจึงถือโอกาสถามไถ่ถึงความรักที่ท่านครูมีต่อเขา

ตลอดมา เพราะถึงแม้ปรมทั้งสา โยคานันท์จะมั่นใจในความรักท่วมท้นของสวามีศรียุกเตศวร ทว่าด้วยบุคลิกภาพที่เคร่งขรึมและความอ่อนน้อมถ่อมตน ท่านครูก็ไม่เคยพูดประโยค “ครูรักเธอ” ซ้ำเป็นครั้งที่สอง ปรมทั้งสา โยคานันท์ะวิงวอนขอให้ท่านครูเผยความรู้สึกในใจออกมาอีก ท้ายที่สุด สวามี ศรียุกเตศวรก็ยอมจำนนและเล่าว่า ขณะแต่งงานมีครอบครัว ท่านคาดหวังจะได้บุตรชายสักคนหนึ่งเพื่ออบรมสั่งสอนให้ก้าวเดินไปบนเส้นทางแห่งโยคาวจร แต่กลับมีธิดาเพียงคนเดียว การที่ปรมทั้งสา โยคานันท์ะก้าวเข้ามาในชีวิตของท่านทำให้ท่านเป็นสุข จากนั้นครูศรียุกเตศวรก็กล่าวทิ้งท้ายด้วยประโยคอันบริสุทธิ์ถึงดงามว่า “โยคานันท์ะ ครูรักเธอเสมอมา” (ปรมทั้งสา โยคานันท์ะ, 2554, หน้า 512)

ความรักโดยปราศจากเงื่อนไขของผู้เป็นครูบางครั้งยังถูกตีความจากที่ท่านให้อภัยต่อการกระทำผิดของลูกศิษย์ด้วย ยกตัวอย่าง เช่น ครั้งหนึ่ง ปรมทั้งสา โยคานันท์ะขออนุญาตครูศรียุกเตศวร เดินทางไปยังเทือกเขาหิมาลัยด้วยหวังว่า ความวิเวกจะช่วยให้เขาสามารถเข้าถึงพระเป็นเจ้าอย่างไม่ขาดตอน แต่ท่านครูไม่อนุญาตพร้อมอธิบายเหตุผลว่า มีผู้คนจำนวนมากอาศัยอยู่ในป่าเขาในเขตหิมาลัย กระนั้น พวกเขาก็มิได้เข้าถึงพระเป็นเจ้าสำเร็จผล อันปัญญาญาณควรหาจากมนุษย์ผู้ตระหนักรู้ในธรรมะแล้ว มิใช่การไปเพ้นหากับภูเขาคือไม่มีชีวิตจิตใจ อย่างไรก็ตาม ปรมทั้งสา โยคานันท์ะยังคงตัดสินใจหนีออกจากอาศรมของครูศรียุกเตศวร เดินทางไปที่บ้านของโยคีคนหนึ่งเพื่อขออนุญาตไปปฏิบัติธรรมกับเขาในขุนเขาหิมาลัย โยคีคนนั้นปฏิเสธความปรารถนาของอาคันตุกะเพราะไม่อยู่ในฐานะที่จะสอนสมาธิญาณให้แก่เขาได้ ปรมทั้งสา โยคานันท์ะจำต้องกลับสู่อาศรมของครูศรียุกเตศวรด้วยความละอายใจเต็มที แต่แทนที่จะโกรธเคืองลูกศิษย์ ท่านครูกลับชักชวนให้เขาไปหาอาหารรับประทานด้วยกัน พร้อมกับอธิบายว่า ท่านจะเป็นสุขก็ต่อเมื่อศิษย์มีความสุขอย่างแท้จริงเท่านั้น (ปรมทั้งสา โยคานันท์ะ, 2554, หน้า 185)

ความสัมพันธ์อันศักดิ์สิทธิ์และแน่นแฟ้นระหว่างครูกับสานุศิษย์ไม่เพียงปรากฏในโลกตะวันออกเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นທີ່ประจักษ์ในซีกโลกตะวันตกมาช้านานเช่นเดียวกัน สัมพันธภาพระหว่างพระเยซูกับเอเลียห์เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ ตามตำนาน เอเลียห์เคยเป็นครูของพระเยซูในอดีตชาติ ในชาติที่พระเยซูทรงสมบูรณ์พร้อมด้วยทิพยภาวะ เอเลียห์ก็กลับชาติมาเกิดเป็นจอห์นผู้นำสาส์นประกาศการมาของพระคริสต์ แม้พระเยซูไม่จำเป็นต้องมีครูจดจำชาติปางก่อน แต่ความรักที่ผู้เป็นครูมีต่อศิษย์ก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เมื่อพระคริสต์ถูกตรึงไม้กางเขน เอเลียห์ผู้เป็นครูได้มาเฝ้าอยู่อย่างใกล้ชิด (ปรมทั้งสา โยคานันท์ะ, 2554, หน้า 417-418) ยิ่งไปกว่านั้น ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ยังเป็นความผูกพันที่ข้ามพรมแดนข้ามศาสนา ดังกรณีที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ขณะถอนกองทัพออกจากอินเดีย ได้เชิญพราหมณ์ผู้มีปัญญาสุขุมคนหนึ่งตามเสด็จในฐานะพระอาจารย์ เมื่อพระมุนีอินดูร์แจ้งเรื่องที่ตนจะละสังขาร พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ก็ทรงแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อปียสัมพันธ์ที่มีอยู่ พระอาจารย์จึงกล่าวขึ้นมาว่า ท่านจะไม่ละทิ้งลูกศิษย์เด็ดขาดไม่ว่าจะในยามเป็นหรือในยามมรณะ (ปรมทั้งสา โยคานันท์ะ, 2554, หน้า 503)

สัมพันธภาพระหว่างครูกับศิษย์เป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนจนบางครั้งเราก็นึกถึงปัญญาที่จะแสวงหาเหตุผลมาสนับสนุนการตัดสินใจบางอย่างของครูบาอาจารย์ ช่วงเวลาที่ปรมทั้งสา โยคานันท์ะ ศึกษาปริยาโยคะในอาศรมของครูศรียุกเตศวร ได้รับมอบหมายให้ดูแลอาศรมกับทั้งกำชับศิษย์คนอื่น ๆ ให้ทำงานในหน้าที่ของตน ต่อมาท่านครูรับเด็กคนหนึ่งชื่อกุมารจากหมู่บ้านเขตเบงกอล ตะวันออกเข้ามาศึกษาธรรมในอาศรม กุมารกลายเป็นที่เอ็นดูของท่านครูอย่างรวดเร็ว และไม่ค่อยถูก

ตำหนิติเตียนเยี่ยงศิษย์คนอื่น ๆ แม้เขาจะแสดงความทะนงตนและเป็นทรราชของศิษย์ร่วมอาศรมหลายคน วันหนึ่ง ครูศรียุยกเตศวรเรียกปรมหังสา โยคานันทะเข้าพบและสั่งให้ส่งมอบหน้าที่ดูแลอาศรมและลูกศิษย์ให้กับกุมาร ขณะที่ปรมหังสา โยคานันทะต้องทำงานปิดกวาดและทำกับข้าวในครัวแทนหน้าที่เดิม ปรมหังสา โยคานันทะกล่าวว่า ตนไม่ชอบใส่ใจเรื่องหยาบหยาบ แต่ก็อดประหลาดไม่ได้เพราะทุกครั้งที่กุมารทำผิด ท่านครูเพียงตักเตือนเล็ก ๆ น้อย ๆ ผิดกับปรกติวิสัยของท่านที่เข้มงวดเด็ดเดี่ยว ตัวอย่างที่กล่าวมาทำให้ประจักษ์ว่า ความรักความเอ็นดูที่เกิดจากการถูกชะตาระหว่างมนุษย์นั้น บ่อยครั้งที่เราไม่อาจหาเหตุผลมาอธิบายรองรับได้เลย (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, หน้า 163)

ว่าด้วยคุณลักษณะประการที่สอง **ครูต้องมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคน และกระตุ้นส่งเสริมให้ศิษย์มีความเจริญในด้านที่พวกเขาถนัด** มีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะต่อครูทางจิตวิญญาณ ทั้งนี้ เพราะการเข้าใจอุปนิสัยใจคอกับทั้งจริตของศิษย์แต่ละคนจะทำให้ครูสามารถเลือกสรรแนวทางการศึกษาที่เหมาะสมแก่พวกเขา ตัวอย่าง เช่น เช้าวันหนึ่ง ครูศรียุยกเตศวรเดินผ่านห้องนั่งเล่นที่ปรมหังสา โยคานันทะกำลังฝึกสมาธิ เมื่อท่านครูเรียกให้ออกไปพบ ผู้เป็นศิษย์ปฏิเสธโดยอ้างเหตุผลว่า ตนกำลังปฏิบัติสมาธิอยู่ ท่านครูจำต้องทำให้ศิษย์ยอมศิโรราบด้วยการเปิดโปงความจริงว่า การฝึกสมาธิครั้งนั้นไม่บรรลุผล เนื่องจากศิษย์ไม่สามารถหยั่งจิตลงลึกในสภาวะที่นิ่งสงบได้ ปรมหังสา โยคานันทะ ยอมรับว่า ครูบาอาจารย์ผู้หลุดพ้นแล้วย่อมมีความสามารถอย่างเต็มเปี่ยมในการชี้แนะแนวทางแก่บรรดาสานุศิษย์ โดยท่านจะเลือกเฟ้นมรรควิธีที่เหมาะสมกับจริตของลูกศิษย์แต่ละคน (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, หน้า 161 และ 187)

ตามหลักของฮินดู เส้นทางสายหลักในการเข้าถึงพระเป็นเจ้ามีอยู่สองเส้นทาง ประกอบด้วย ญาณมรรค คือ เส้นทางแห่งปัญญา และภักติมรรค คือ เส้นทางแห่งความภักดี ปรมหังสา โยคานันทะ กล่าวว่า จริตของเขาโน้มเอียงไปทางภักติมรรค หรือการถวายความรักและภักดีต่อพระเป็นเจ้า ดังนั้น เมื่อครูศรียุยกเตศวรแนะนำให้เขานั่งหลักธรรมที่ถูกต้องตายตัวและไร้อารมณ์ความรู้สึก ผู้เป็นศิษย์ก็รู้สึกอึดอัดใจไม่น้อย อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปและผู้เป็นศิษย์เริ่มมีความเจริญก้าวหน้าในการฝึกสมาธิตามลำดับ เขาก็เข้าใจเจตนารมณ์ของท่านครูมากขึ้น (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, หน้า 161)

ปี เค เอส ไอเย็นการ์ นักปฏิบัติและครูสอนโยคะมากกว่าหกสิบปีกล่าวไว้ในหนังสือ “จิตแห่งครู” ว่า หนึ่งในคุณสมบัติที่จำเป็นของครูสอนโยคะ คือ ต้องรู้จักจุดอ่อนทางร่างกายและจิตใจของผู้เรียน ในช่วงเริ่มแรก ครูอาจต้องลดตัวลงมาอยู่ในระดับเดียวกับผู้เรียน จากนั้นก็ค่อย ๆ อดหนุนให้เขาพัฒนาขึ้นไปในระดับเดียวกับท่านครูตามลำดับ (ราจีฟ เมโรตรา, 2548, หน้า 76)

คุณลักษณะที่ครูต้องมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคนระหว่างนำพาพวกเขาสู่แสงสว่างทางจิตวิญญาณ ยังมีความหมายเดียวกับที่ครูบาอาจารย์ต้องตระหนักรู้ด้วยว่า ศิษย์มีความพร้อมเมื่อไร ใน “อุปนิษัต” ปรากฏเรื่องเล่าที่เด็กชายนจิเกตขอเข้าเฝ้าพระยายมราชแต่พระองค์ไม่ประทับอยู่ เขาจึงเฝ้ารออยู่ที่นั่นเป็นเวลาสามคืน ครั้นพระองค์เสด็จกลับมา ได้ประทานพรสามประการให้เพื่อเป็นการแสดงไมตรีจิตที่เจ้าบ้านมีต่ออาคันตุกะ ในพรประการที่หนึ่ง นจิเกตขอให้บิดาไม่โกรธไม่เป็นห่วงเขา และยังจำบุตรชายได้ขณะที่เขากลับไปหา ส่วนพรประการที่สอง เขาขอให้เทพแห่งความมรณะสอนการบำบวงด้วยไฟให้ สำหรับพรประการที่สาม นจิเกตขอให้พระยายมราชสอนเขา

ความลับแห่งความเป็นอมตะ พระยายมราชสนองพรประการที่หนึ่งและประการที่สองทันที ส่วนเรื่อง การสอนความลับแห่งความเป็นอมตะนั้น พระองค์กล่าวว่า “เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เข้าใจยาก” และพยายามโน้มน้าวให้เด็กชายขอมัตถ์อื่น ๆ แทน เช่น การมีชีวิตยืนยาวถึงร้อยปี มีปศุสัตว์นานา ชนิด สามารถครอบครองราชอาณาจักรกับทั้งอำนาจเหลือที่จะประมาณได้ หรือการจะเป็นผู้อภิรมย์ ด้วยนางอัปสรที่สวยงามและความโสมนัสจากเครื่องดนตรีดุริยางค์ศิลป์ อย่างไรก็ตาม เด็กชาย นจิกเตไม่หวั่นไหวกับมัตถ์ดังกล่าวมา เขากล่าวว่า “สิ่งเหล่านี้มีอยู่ได้เพียงวันถัดไป ข้าแต่พระยายม ราชเจ้าข้า ทั้งความชื่นใจทั้งหลายก็ทำให้อินทรีย์อ่อนเปลี้ย ... ผมจะยังปรารถนาความมีชีวิตอยู่ยืน ยาวได้อย่างไร ในเมื่อผมทราบอยู่ว่า ถึงอย่างไรผมก็ต้องแก่ชราและถึงแก่ความตาย? ทั้งเรื่องของเนื้อ หนังมังสาล้วนแล้วแต่ไร้สาระ” พระยายมราชพอพระทัยกับจิตใจที่แน่วแน่มั่นคงของนจิกเต เป็นอันมาก จึงตัดสินพระทัยสอนเด็กชายเกี่ยวกับความลับแห่งความเป็นอมตะตามที่เขามุ่งมาด ปรารถนา (สวามี ประภาวณันทะ และเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์, 2553, หน้า 5-7)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ อุปโกศลพนักเป็นศิษย์ศึกษาธรรมอยู่ในอาศรมของ สัตยคามเป็นเวลาจนถึงสิบสองปี หลังจากสอนสั่งธรรมให้กับลูกศิษย์ตามสมควร อาจารย์ก็อนุญาต ให้พวกเขากลับบ้านได้ทั้งหมดยกเว้นอุปโกศลคนเดียว ภรรยาของอาจารย์สงสารเด็ก นางขอร้องให้ สามีสอน อุปโกศลจนจบเพื่อที่เขาจะได้กลับบ้านเหมือนคนอื่น ๆ ทว่าอาจารย์ไม่เพียงปฏิเสธ อย่างเดียว ยังเดินออกไปจากอาศรมด้วย อุปโกศลรู้สึกโศกเศร้าอย่างมาก รับประทานไม่ลง นอนไม่หลับ ภรรยาของอาจารย์จัดอาหารให้และเอาใจใส่ดูแลเขาด้วยความเมตตาทุกประการ แต่ก็ไม่มีบังเกิดผล จวบกระทั่งวันหนึ่ง นจิกเตได้เรียนรู้และรู้จักพรหมันจากเสียงที่ดังมาจากกองไฟ อาจารย์สัตยคามทราบทันทีว่า ศิษย์พร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนจะพร่ำสอน จึงย้อนกลับมายังอาศรม และเริ่มสอนทุกอย่างเกี่ยวกับการเข้าถึงพรหมัน (สวามี ประภาวณันทะ และเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์, 2553, หน้า 96-97)

อีกหนึ่งคุณลักษณะของผู้เป็นครูและเป็นปัจจัยยังความจำเริญให้แก่บรรดาศิษย์ คือ **ครูต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เหนือกว่า** สัมพันธภาพระหว่างโสคราติสกับลูกศิษย์เป็นตัวอย่างที่ น่าสนใจ โสคราติสกล่าวว่า หากเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ คือ การบรรลุความงามอันคงที่และเป็น นิรันดร์ เพศสัมพันธ์ก็นับเป็นวิธีหนึ่งในการก้าวไปสู่จุดหมายในสมัยกรีกโบราณ ความรักบุคคลเพศ เดียวกัน โดยเฉพาะระหว่างบุรุษเพศด้วยกันไม่ใช่เรื่องวิปริตผิดธรรมดาติ รอบิน วอเทอร์ฟิลด์กล่าวไว้ ในส่วน “คำนำ” ของหนังสือ “เพลโต ซิมโพเซียม” ถึงสาเหตุสามประการที่ยังให้ความรักระหว่าง บุรุษเพศเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาสามัญในสังคมกรีกสมัยก่อน ประการแรก ในสังคมเอเธนส์โบราณ สตรีชั้นสูงและได้รับการนับถือแทบจะไม่ปรากฏตัวบนท้องถนน หน้าที่หลักของพวกเธอ คือ ดูแลบ้านเรือนและเลี้ยงดูเด็ก ๆ พวกเธอประหนึ่งถูกแยกออกไปอยู่ต่างหากจากเพศตรงข้าม ประการที่สอง การแต่งงานในสมัยนั้นมีน้อยตัวอย่างนักที่เกิดขึ้นเพื่อความรักหรือด้วยความรัก และประการที่สาม คือ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างบุรุษเพศด้วยกันเป็นวิธีหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการ ตั้งครรภ์ที่ไม่ต้องการ บุรุษจึงมีปฏิบัติการทางทวารหนักและเสปส้งวาสระหว่างต้นขาทั้งกับสตรี และเด็กชายที่เป็นคู่รักของพวกเข (เพลโต, 2555, หน้า 28-29)

อย่างไรก็ตาม ตามทัศนคติของโสคราติสปรากฏว่า ยังมีสาเหตุประการที่สี่ที่ยังให้เกิด ความรักระหว่างบุรุษเพศในสมัยกรีกโบราณ นั่นคือ เพื่อเป้าหมายทางด้านการศึกษา หากเรามองว่า

แรงกระตุ้นของความรัก คือ การปรารถนาความสมบูรณ์แบบ ที่มนุษย์ต้องการจะรักใคร่สักคนก็เพราะพวกเขายืนในสภาวะไม่พึงพอใจกับตนเอง ส่งผลให้มีแนวโน้มถูกชักจูงไปหาผู้ที่มีคุณสมบัติบางประการที่พวกเขาไม่มี เช่น ความขาว ความสูง เป็นต้น และในระดับสูงไปกว่านั้น คือ ปัญญา ความรู้ ความรักและกามกิจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นระหว่างสองเพศตรงกันข้าม แต่ยังเป็นปรกติวิสัย ถ้าหากจะเกิดขึ้นในหมู่บุคคลเพศเดียวกัน เพศสัมพันธ์ระหว่างโสคราติสกับเด็กชายของเขาจึงมีขึ้นในลักษณะครูรักศิษย์ แรกเริ่มเดิมทีแรงจูงใจในการมีความสัมพันธ์ทางเพศอาจเกิดจากความสวยงามของเรือนร่างที่มีเสน่ห์ดึงดูด แต่บุรุษผู้เปี่ยมด้วยพลังทางจิตใญ่ย่อมไม่หมกมุ่นอยู่กับความงามชนิดนี้ แต่จะค่อย ๆ ไต่ไปสู่ความงามที่สูงส่งและมั่นคงกว่าเดิม ซึ่งก็คือพุทธิปัญญาของผู้ที่เขาเสพรักด้วย (เพลโต, 2555, หน้า 87)

เมื่อเพศสัมพันธ์ยังความพึงพอใจให้แก่ผู้เสพในระดับหนึ่ง พวกเขาก็เริ่มพิจารณาถึงความงามที่ไม่จีรังและการมีตาหนิของเรือนกาย กับทั้งองค์ประกอบทางกายภาพที่เหมือนคล้ายกันของหมู่มวลมนุษย์ ที่นี้ หากความพึงพอใจของผู้เสพหยุดชะงักอยู่กับความงามระดับโลกียะ ความรู้สึกจะเริ่มแรกจะค่อย ๆ ผันเปลี่ยน เพราะเมื่อใดก็ตามที่ความงามของเรือนกายโรยรา หรือมนุษย์คุ่นชินและรู้สึกเมินเฉยกับร่างเรือนนั้นไปแล้ว เขาก็ย่อมจะแสวงหาความงามจากร่างเรือนอื่น ๆ มาแทนที่ แต่ในกรณีที่ผู้เสพรักตระหนักรู้ได้ว่า ความงามในระดับโลกียะไม่สมบูรณ์แบบและไม่คงที่ เขาจะเกิดแรงดันดาลใจในการค้นหาความงามที่บริบูรณ์พร้อมชนิดที่ไม่ว่าจะเป็นทอง เสื้อผ้า หรือแม้กระทั่งเด็กชายหน้าตาดีทั้งหลายก็หมดศรีเมื่อถูกนำมาวางอยู่เคียงข้าง (เพลโต, 2555, หน้า 87-88)

ปัญหาอยู่ตรงที่ถ้าหากกามกิจเกิดขึ้นระหว่างสองปัจเจกที่วุฒิภาวะเท่าเทียมกัน พวกเขาก็จะมีแนวโน้มพึงพอใจกับความงามในระดับโลกียะ และมองความสุขที่มีอยู่ว่าเป็นความพึงปรารถนาสูงสุด แต่ถ้าหนึ่งในผู้เสพรักทรงคุณสมบัติอันงามพร้อม และมีพลังจิตใจเต็มเปี่ยมดังโสคราติส การเสพรักจะพลันเกิดขึ้นในลักษณะของการเรียนรู้ และกามกิจจะมีคุณค่าทางด้านการศึกษาทันที ในความสัมพันธ์ระหว่างโสคราติสกับมาณพทั้งหลายนั้น โสคราติสทำหน้าที่เป็นครูชี้แนะให้ศิษย์ค่อย ๆ เพิกเฉยกับความงามของเรือนกายและแหงทะลุสู่ความงามในมิติเหนือโลกียะ

เมื่อพิจารณากามกิจที่เกิดขึ้นระหว่างโสคราติสกับเด็กชายของเขาว่า มีคุณค่าทางด้านการศึกษา สัมพันธภาพระหว่างพวกเขาจึงประดุจเดียวกับการทดสอบจรรยาบรรณของครูและตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณของสานุศิษย์ในขณะเดียวกัน เราประมวลคุณค่าของครูจากที่ท่านสามารถก้าวพ้นเขตแดนของความพอใจทางกามารมณ์ และชักนำศิษย์ข้ามไปสู่ดินแดนแห่งความสุขที่สมบูรณ์แบบและจีรัง สำหรับผู้เป็นศิษย์ ย่อมจะเป็นเรื่องผิดมากทีเดียวหากพวกเขาลดหย่อนความหมายทางด้านการศึกษาของความรักชนิดนี้ และมีเพศสัมพันธ์กับโสคราติสผู้เป็นครูโดยมีวัตถุประสงค์ประการอื่น (เพลโต, 2555, คำนำ, หน้า 33)

ที่นี้ เพื่อพิสูจน์คุณธรรมอันสูงส่งและพลังจิตใจที่แข็งแกร่งของผู้เป็นครูเยี่ยงโสคราติส เรามาศึกษาห้วงที่เขาได้ปฏิบัติกับอัลซิปปาติสชายหนุ่มหน้าตาดีชาวเอเธนส์ไปพร้อม ๆ กัน อัลซิปปาติสมีความศรัทธาในปัญญาญาณของโสคราติสอย่างลึกซึ้ง และมีความปรารถนาจะเป็นคู่รักของโสคราติสดุจดั่งมาณพชาวเอเธนส์จำนวนมากในยุคสมัยนั้น ด้วยลักษณะนิสัยของโสคราติสที่คนทั่วไปรู้จักคือ “ตกหลุมรักคนทั้งหลายที่หน้าตาดี และท่านจะยืนตร้อยอยู่ใกล้ ๆ พวกเขา ทำอาการซึม ๆ มึน ๆ” (เพลโต, 2555, หน้า 98) อัลซิปปาติสผู้มีหน้าตาหล่อเหลาจึงเชื่อมั่นว่า นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ย่อมตกหลุม

เสน่ห์ของเขาอย่างจริงจัง ปัญหาอยู่ตรงที่อัลซิบิอาตีสไม่เคยได้อยู่กับโสคราตีสแบบสองต่อสอง เพราะปรกติจะมีทาสรับใช้คอยดูแลอย่างใกล้ชิด เขาจึงวางแผนเพื่อได้อยู่กับโสคราตีสตามลำพังหลายครั้ง ครั้งแรกทั้งสองอยู่ด้วยกันโดยที่ไม่มีใครรบกวน แต่แทนที่จะโจนเข้าสู่บทสนทนาประเภทที่คนรักทั้งหลายพูดกับเด็กชายคู่รัก โสคราตีสกลับพูดคุยนทนาเยี่ยงปรกติและพอมหวันก็รับละจากไป ต่อมาอัลซิบิอาตีสเชื่อเชิญให้โสคราตีสไปสมทบกับเขาที่โรงยิม ทั้งสองออกกำลังกายและเล่นมวยปล้ำด้วยกัน อัลซิบิอาตีสคาดหวังว่า การได้เห็นและสัมผัสเรือนร่างกายของกันและกันจะเป็นสะพานเชื่อมให้เขาเป็นคู่รักของโสคราตีส แต่แล้วเขาก็ต้องผิดหวังและสารภาพกับฝูงเพื่อนว่า “ผมไปไม่ถึงไหนเลย” เมื่อกลอุบายทั้งหลายไม่บรรลุผล อัลซิบิอาตีสตัดสินใจโจมตีโสคราตีสแบบตรง ๆ ด้วยการเชิญไปรับประทานอาหารเย็นที่บ้าน เขาตั้งใจชักชวนโสคราตีสสนทนาจนกระทั่งดึกดื่น ทำให้โสคราตีสกลับบ้านไม่ได้และต้องนอนค้างที่บ้านของอัลซิบิอาตีส เมื่อดื่มน้ำและอาบน้ำเสร็จแล้ว อัลซิบิอาตีสใช้ข้อศอกแตะโสคราตีสเบา ๆ พร้อมกับสารภาพความปรารถนาที่จะได้เป็นคู่รักของท่านครูอย่างตรงไปตรงมา (เพลโต, 2555, หน้า 98-102)

สิ่งที่อัลซิบิอาตีสไม่คาดฝัน คือ โสคราตีสปฏิเสธความปรารถนาของเขา กระนั้น ปฏิกริยาของโสคราตีสก็มิได้ทำให้เจ้าบ้านโกรธเคืองหรือเกิดความอับอายขายหน้า กลับทำให้ความศรัทธาที่อัลซิบิอาตีสเคยมีแต่เดิมทวีความมากขึ้น เมื่อโสคราตีสรับฟังคำสารภาพรักของอัลซิบิอาตีสก็ประเมินได้ทันทีว่า การมีเพศสัมพันธ์กับอัลซิบิอาตีส หากจะเกิดขึ้นจริงย่อมมีแต่ความไม่คุ้มค่า อัลซิบิอาตีสยังคงยึดติดอยู่กับสัมผัสทางกายภาพมากเกินไป เขาไม่พร้อมที่จะทะนุถนอมความรักในมิติเหนือโลก ข้อเสนอของอัลซิบิอาตีสที่แลกความงามภายนอกซึ่งเป็นสิ่งลวงกับสัจธรรมความจริงก็มิได้ต่างจากการแลกทองกับทองเหลือง โสคราตีสทั้งท่ายคำปฏิเสธด้วยการพยากรณ์ว่า เมื่อใดก็ตามที่สายตาของอัลซิบิอาตีสเสื่อมลง เมื่อนั้นแหละวิสัยทัศน์ทางจิตของเขาจะเริ่มกระจ่างขึ้นและว่าอัลซิบิอาตีสจะต้องเดินทางไปอีกยาวไกล (เพลโต, 2555, หน้า 102-103)

จะเห็นได้ว่า ที่โสคราตีสปฏิเสธรักกับอัลซิบิอาตีสก็เพราะอัลซิบิอาตีสเข้าใจวัตถุประสงค์ของความรักและคุณค่าของกามกิจในระดับที่ค่อนข้างต่ำ คือ เพื่อความพอใจในความสัมพันธ์ทางกายภาพอย่างเดียว ความรักในลักษณะนี้จะลดคุณค่าของผู้เสพให้ต่ำลงเสมอทาส อัลซิบิอาตีสถูกปฏิเสธเพราะเขาไม่สามารถขึ้นมาสู่อุดมคติขั้นสูง และนี่คือคุณธรรมอันสูงส่งแห่งความเป็นครูที่โสคราตีสมีไว้ในครอบครอง สำหรับอัลซิบิอาตีสชายหนุ่มหน้าตาดีที่ถูกปฏิเสธเสน่ห์ของครูอย่างโสคราตีสไม่เพียงถูกจำกัดอยู่ในปัญญาสุขุม แต่ยังรวมไปถึงหลักความประพฤติทั้งการควบคุมตนเองและความกล้าหาญอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาสาเหตุที่ว่า เพราะเหตุใดมนุษย์จำต้องมีครู ทำให้ประจักษ์บทบาทสำคัญของผู้เป็นครูในการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และเป็นแบบอย่างให้บรรดาสานุศิษย์ได้ประพฤติปฏิบัติตามขณะที่ผลการศึกษาลักษณะของครูประกอบด้วยสามประการ คือ ครูต้องมอบความรักแก่ศิษย์โดยปราศจากเงื่อนไข ครูต้องมองเห็นความถนัดของศิษย์แต่ละคนและกระตุ้นส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านที่พวกเขาถนัด ตลอดจนเรื่องที่ครูต้องมีคุณธรรมที่เหนือกว่าบรรดาสานุศิษย์

องค์ทะเลาะที่สืบสืบแห่งทิเบตให้ความเห็นว่า เป็นความจริงที่การตระหนักรู้ทั้งปวงมาจาก ครูดังกล่าวไว้ในตำราตันตระ ทว่าคำว่า “ครู” สามารถตีความเป็นสองนัย นัยที่หนึ่ง ครูคือครูบาอาจารย์ที่เป็นมนุษย์ ส่วนนัยที่สอง ครูคือปัญญาภายในของมนุษย์ เป็นความกระจ่างพื้นฐานภายในจิตใจของปุถุชนสรรพบุพนา “ตำราตันตระมักกล่าวถึงการตระหนักรู้ทั้งปวงว่า มาจากครู นี่เป็นความจริง แต่สิ่งนี้อาจเข้าใจได้เป็นสองนัย นัยหนึ่งครูคือครูที่เป็นมนุษย์ที่เราได้ตอบด้วย อีกนัยหนึ่งครูคือปัญญาภายในของเราเอง ความกระจ่างพื้นฐานในจิตใจของเราเอง” (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, คำนำ, หน้า 10) เฉกเช่นเดียวกับ ดีพาค โซปรา ครูชาวอินเดียที่ให้ความเห็นว่า ครูที่ดีที่สุดคือ ครูที่อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน นี่ย่อมหมายถึงปัญญาภายในซึ่งเฉลียวฉลาดที่สุด และมีศักยภาพเพียงพอในการสอดส่องให้มนุษย์แลเห็นปัญญาแห่งจักรวาล (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, หน้า 99)

ทัศนะที่บรมครู คือ ปัญญาภายในของมนุษย์ ยังปรากฏในข้อความสัมภาษณ์ระหว่าง ราจีฟ เมโรทรา กับ เอส เอ็น โกเอ็นก้า ครูทางจิตวิญญาณชาวพม่า เอส เอ็น โกเอ็นก้า ยอมรับว่า ครูบาอาจารย์เป็นผู้ชี้ทางและศิษย์แต่ละคนจะต้องเดินตามทางนั้นในลักษณะเก็บเกี่ยวประสบการณ์ไปที่ละขั้น จะอย่างไรก็ตาม บนเส้นทางสู่ความสว่างทางจิตวิญญาณ ครูบาอาจารย์เป็นเพียงผู้นำทาง ส่วนการจะก้าวเดินแต่ละก้าวนับเป็นหน้าที่ของสานุศิษย์ ไม่มีครูบาอาจารย์คนไหนสามารถทำให้ศิษย์หลุดพ้นเป็นอิสระได้ ยกเว้นศิษย์จะปฏิบัติด้วยตนเอง (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, หน้า 64-65)

ด้วยประการฉะนี้ ผู้คงแก่เรียนที่แท้จริงนอกจากจะต้องตั้งใจระดับสิ่งที่ครูบาอาจารย์พร่ำสอนแล้ว ยังต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเองเพื่อที่องค์วิทยาของพวกเขาจะกว้างขวางและหนักแน่นยิ่งขึ้น ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่านั้น มนุษย์แต่ละคนควรตระหนักถึงปัญญาญาณและความกระจ่างพื้นฐานภายในจิตใจของพวกเขา อันเป็นดวงประทีปและเป็น “บรมครู” ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดที่จะขับเคลื่อนพวกเขาให้ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง

เอกสารอ้างอิง

- ปรมหังสา โยคานันทะ. (2554). **อัตชีวประวัติของโยคี**. นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เพลโต. (2550). **เพลโต วันสุดท้ายของโสกราตีส [The last days of Socrates]**. (กิงแก้ว อัตถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2555). **เพลโต ซิมโพเซียม [Symposium]**. (กิงแก้ว อัตถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราจีฟ เมโรทรา. (2548). **จิตแห่งครู [The mind of the Guru]**. (ทาคินี และลัดดา วิวัฒน์สุระเวช, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- เสถียรโกเศศ-นาคะประทีป. (2551). **ทิโตปเทศ**. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2552). **กามนิต-วาสิสฏี**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สวามี ประภาวณันทะ และเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์. (2553). **อุปนิษัต คัมภีร์เพื่อความสงบศานติ ปัญญาญาณของพระมุนีฮินดู [Upanishads]**. (กิงแก้ว อัตถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.